

De Heraut

van de

Gereformeerde Kerken in Nederland

Het auteursrecht van den inhoud van dit blad wordt verzekerd overeenkomstig de wet van 28 juni 1891 (Staatsblad N° 124.)

Zondag 26 November 1899. N° 1144.

Dit Nr. bestaat uit 2 Bladen.

Van de gemeene Gratie.

LAATSTE REEKS.

V.

Kunt gij de liefdelijken van het Zevengesterte binden; of de strengen des Orions losmaken? Kunt gij de Maanroch voortbrengen op zijn tijd; en den Wagen met zijne kinderen leiden? Weet gij de ordeningen des hemels; of kunt gij zijne heerschappij op aarde bevestigen? Job 38: 31, 32, 33.

Aan de belijdenis dat de Staat, dat is hier de Overheid, er is om der zonde wil, heeft meer dan één jurist zich gestooten. Men zag er een onderschatting van het wezen van den Staat in. Het scheen den Staat in zijn waardij te doen dalen. En vooral aan de theologen duidde men het cuvel, dat zij zulk een taal en zelf dorsten voeren en aan anderen op de lippen dorsten leggen, overmits het vermoeden niet verre lag, dat hiermee verheffing van de Kerk als heilig tegenover den Staat als zondig bedoeld was. Dit vermoeden echter sproot op uit misverstand. Nooit toch hebben de Gereformeerden beleden, dat alleen de Staat om der zonde wil was opgericht, maar natuurlijk beleden ze er steeds bij, dat ook de Kerk er alleen om der zonde wil gekomen is. Toch dient dit hier ter afsnijding van verwarring eenigszins nader toegelicht. Zoo dikwijls er sprake is van de verhouding tusschen Kerk en Staat, is onder Kerk nooit anders te verstaan dan het kerkelijk instituut. De Kerk als organisme is als zodanig voor de Overheid ongenaakbaar. Daarmede kan de Overheid niet in aanraking treden en dus ook niet in een bepaalde verhouding geraken. Ze kan wel in aanraking komen met de enkele personen der uitverkorenen, en deze vervolgen zoodra ze zich als belijders openbaren, en de Overheid er op uit is deze belijdenis tot zwijgen te brengen, hetzij door verbod van getuigenis, hetzij door het uitmoorden van wie belijdt. Ook laat het zich denken dat de Overheid in aanraking komt met belijders die een vergadering willen houden, die eigendommen willen verwerven, of openbare optochten willen houden. Maar in al deze gevallen rekent de Overheid nooit dat ze met de Kerk te doen heeft, doch stelt ze zich altoos twee tegen de enkele personen of groepen van personen, en richt hare vervolging tegen hen als zodanig.

Wel wordt toegegeven, dat de Overheid, om aan de klem van het woord Kerk te ontkomen, en ten einde zich van een oordeel over den kerkelijken titel te kunnen onthouden, zich sinds het laatste der vorige eeuw er aan gewend heeft, om van gezindheden of van gezindheden te spreken, maar deze naamswijziging verandert niets aan de zaak. Feitelijk erkende onze Overheid in de 16de en 17de eeuw hier te lande slechts

één Kerk, t. w. de Gereformeerde. Noch de Roomschen, noch de Remonstranten, noch de Lutherischen werden als kerk erkend, en de Doopsgezinden wilden zelfs geen kerk heeten. Voor deze kerkelijke groepen koos men toen aanvankelijk het woord *sekte*. Maar om den hatelijken bijnaam dien het woord *sekte* had, te mijden, sprak men al spoedig daarna van Roomschegezinden, Doopsgezinden, Remonstrantsegezinden en Luthersegezinden. De naam *gezinden* was eigenlijk van de Doopers herkomstig, die zichzelven steeds, en nog als *Doopsgezinden* aandienenden. Van dien naam *gezinden* heeft men toen als eenheid het saamvattende begrip van *gezinden* en *gezindheden* gevormd, dit afgewisseld met *kerkgezindschappen*, en beide deze uitdrukkingen, als gelijknamig, in onze wetgeving opgenomen. De toelg om het begrip *Kerk* te ontunten, was hierbij zoo sterk, dat men het woord *kerkgezindschap* ook op de Joden toepaste, en nu nog in onze administratieve regelingen van het Israëlietisch en Portugeesch-Israëlietisch *kerkgezindschap* spreekt. Iets wat natuurlijk de onzin zelf is, want Kerk beteekent letterlijk: *huis van Christus*, en was alzoo een naam die alleen op een Christelijk instituut kon worden toegepast. Juist die onderscheiding echter tusschen de *Kerk van Christus* en andere godsdienstige vereenigingen wilde men wegheffen. De Overheid, zoo oordeelde men, had alleen met godsdienstige vereenigingen of genootschappen te doen, en had niet te onderzoeken, of deze Christelijk of niet Christelijk waren. En zoo kwam men er toe, om ook een Joodsche vereeniging te noemen met den Christelijken naam van *kerkgezindschap*. Juist hierdoor echter gaf men in ons Staatsrecht te kennen, dat men onder gezindte, gezindheid of kerk niets anders wilde verstaan dan een vereeniging of een genootschap met een godsdienstig doel opgericht.

Het feit blijft dus vaststaan, gelijk we het boven omschreven, dat de Overheid, zoodra ze met de enkele belijders te doen heeft, deze beschouwt als op zichzelf staande personen, en dat ze dan eerst met de Kerk in aanraking treedt, als deze zich openbaart als een geoordeelde vereeniging van belijders, d. w. z. als ze te doen krijgt met een kerkelijk instituut. Men prente zich dus wel in, dat er, zoo dikwijls sprake is van *Kerk en Staat*, nooit anders gehandeld wordt dan van de geïnstitueerde Kerk, die in haar ambten optreedt, en een bepaald statuut of een bepaalde kerkenordening heeft aan te wijzen. Van de Kerk als *organisme* is in dat verband nimmer sprake. Een iegelijk alzoo, die met ons, op Protestantsch standpunt staande, vasthoudt aan het onderscheid tusschen de zichtbare en onzichtbare Kerk, en op dien grond tusschen het organisme en het instituut der Kerk onderscheid maakt, heeft wel toe te zien, dat hij, waar sprake is van de verhouding van Kerk en Staat, deze beide begrippen niet verwarre. Hierop moet te meer nadruk gelegd, omdat de Roomschegezinden deze onderscheiding niet toegeven,

instituut en organisme vereenzelvigen, en alzoo steeds van meening blijven, dat in de uitdrukking van: Kerk en Staat sprake is van de Kerk in absoluten zin, en hieruit kwam de verwarring op.

Immers, wie raadpleegt wat onze Catechismus antwoordt op de vraag: „Wat geloof gij van de algemeene Christelijke Kerk?“ en dan vindt dat hieronder te verstaan is de vergadering van Gods uitverkorenen, die eeuwiglijk leden van Christus' Kerk zullen blijven, die kan niet toegeven, dat deze Kerk er zijn zou om der zonde wil. Zonder ons toch hierbij in het geschil tusschen Infra- en Supralapsaristen te verdiepen, is het duidelijk, dat al wat om der zonde wil opkomt, wegvalt, als de zonde zal zijn te niet gedaan, terwijl omgekeerd de Kerk in dezen absoluten zin eeuwiglijk stand houdt, en niet alleen op aarde, maar evenzoo nu reeds in de hemelen is. De strijdende Kerk op aarde en de triomfeerende Kerk in den hemel. En plaatst men daartegenover nu den Staat als om der zonde wil opgekomen, en dus ook met de zonde eens verdwijnende, dan voorzeker verkrijgt men twee geheel ongelijkssoortige grootheden, en zoo genomen zou in dat om der zonde wil voor den Staat wel terdege iets verlagend liggen, in tegenstelling met de Kerk.

Maar geheel anders komt de zaak te staan, als men de Protestantsche onderscheiding volhoudt, en bij het spreken van Kerk en Staat uitsluitend aan de Kerk als instituut denkt. Dat instituut toch is niet van de dagen der Schepping af bestaande, maar eerst veel later, na de zonde, opgekomen. Dat instituut is er alleen om der zonde wil. En ook, dat instituut verdwijnt eenmaal, zoodra de zonde zal zijn te niet gedaan. Van dat instituut der Kerk is noch in Adams noch in Noachs dagen sprake. Van dat instituut leest ge niets in de dagen der Patriarchen. Zelfs onder Israël ontbrak nog een instituut dat onafhankelijk en zelfstandig naast den Staat optrad. En het was eerst door Jezus zelve dat de eerste grondslagen voor dat instituut in den kring zijner discipelen gelegd werden, en eerst daarna, op den Pinksterdag, is dat instituut, door zijn afscheiding van Israëls volksbestaan en eeredienst, tot openbaring voor de wereld gebracht. Dat instituut kwam eerst zelfstandig uit, toen er onafhankelijk van Israël als natie, ambten zijn ingesteld, toen er personen in de ambten gesteld waren, toen die ambtelijke personen de zaak gingen regelen, en toen de belijders zich onder dit ambtelijk verband saamvoegden bij Woord en Sacrament. Maar juist dit Woord, dit Sacrament, dit ambt, deze saamvoeging en deze ordening overleefde de wederkomst des Heeren niet. In het rijk der heerlijkheid is geen Bijbel, valt alle Sacrament weg, omdat het symbool dan voor het wezen der zaak wijkt, vervallen de ambten der prediking enz., en vervalt evenzoo elke kerkenordening met haar artikelen. Het instituut der Kerk heeft alzoo een uitsluitend tijdelijk bestaan. Het komt op, het houdt stand, en het gaat weer weg, en is juist hierin volstrektelijk onderscheiden van de Kerk als organisme, want het

organisme der Kerk is onveranderlijk, en ligt vast in het mystieke Lichaam van Christus. Dat organisme kwam op aarde op, zoodra de eerste uitverkorene begenadigd was in het Paradijs, bestond voort ook toen er nog aan geen instituut gedacht werd, bestond nu reeds zoodanig op aarde als in den hemel, en zal eerst in het rijk der heerlijkheid zijn volle *corporatie* in de vergadering der volmaakt rechtvaardigen, d. i. in het rijk Lichaam van Christus, vertoonen.

Dat nu het kerkelijk instituut er is om der zonde wil, beduidt niets anders dan dit, dat het er niet zijn zou, zoo er geen zonde meer was. Let wel, we zeggen niet, zoo er geen zonde geweest ware. Dit laatste toch zou men ten deele ook van de Kerk als organisme kunnen zeggen. Indien er nooit zonde geweest ware, zou geen Verlosser of Heiland denkbaar zijn, en zou men dus niet van het Lichaam van Christus kunnen spreken. De Kerk als het inbegrip der verlossenen, organisch genomen, vindt wel terdege in het opkomen van de zonde haar motief. Doch daarvan is hier geen sprake. De vraag is alleen, of het voortbestaan van de zonde al dan niet het optreden van de Kerk in haar *institutionaire* vorm noodzakelijk heeft gemaakt. En dit nu juist is hetgeen de heilige historie ons leert. Aanvankelijk bestond de Kerk in drie institutairen vorm niet. De religie was eerst zaak van het gezin, toen van de familie, eindelijk van het nationale leven onder Israël. Maar juist onder dien drievoudigen vorm bleek met toenemende duidelijkheid, dat op die wijs, en zonder eigen instituut, aan geen handhaven van de Kerk op aarde te denken viel. Het gezinsleven, het stamleven, het nationale leven bedierf slag op slag de zaak der religie, en nooit kon de ware aanbidding in een der drie vormen „de muur des afscheidsels“ doen vallen, en de eenheid der verlossenen tot openbaring brengen. Vandaar dat met name de apostel Paulus er zoo telkens nadruk op legt, dat dit het mysterie is, verborgen van alle eeuwen, maar nu geopenbaard, dat het heil uit de gezinnen en nationale banden moest worden losgemaakt, om alle volken en naties te zegenen, en dat de Kerk, om dit doel te bereiken, in eigen *institutionaire* vorm, zelfstandig, en onafhankelijk moest optreden. Ware er geen zonde in de gezinnen, in de stammen, in de naties, de Kerk zou in deze natuurlijke bedding haar juiste strooming hebben gevonden. Maar nu de zonde en het gezinsleven en het nationale leven bedierf, bleek dit onmogelijk; moest de Kerk zich een eigen bedding uitgraven; en moest alzoo om der zonde wil de Kerk als eigen formatie naast gezin en Staat te voorschijn treden.

Kerk en Staat vallen hier alzoo beide wel terdege onder éénzelfde gezichtspunt. De geïnstitueerde Kerk en de geïnstitueerde Staat zouden beide niet zijn opgekomen, bijaldien de zonde niet ware opgekomen. Het is het zondig karakter van het leven der enkele personen en der groepen van

personen, die het optreden van afzonderlijke instellingen, zoo in den kerkelijken als in den politieken vorm noodzakelijk maakte. Deze noodzakelijkheid blijft stand houden, zoodra deze zondige bedeeeling voortduurt. Maar ook, als deze zondige bedeeeling haar einde zal bereikt hebben, en de macht der zonde ten volle zal zijn te niet gedaan, dan zal de noodzakelijkheid zoodanig voor een gemistueerde kerk als voor een gemistueerd nationaal leven op eenmaal wegvallen, en zullen deze beide inrichtingen, die er alleen om der zonde wil waren, Staat zoodanig als Kerk, met de zonde te niet gaan, vanzelf opgeheven worden, en verdwijnen. Er blijft alzoo duidelijk, hoe onze belijdenis, dat de Staat er is om der zonde wil, noch iets krenkends, noch iets stuitends voor de politieke machten bedoelt, en dat wie van kerkelijke zijde dit belijdt alermint verheffing van de Kerk ten koste van den Staat op het oog heeft. Juist datzelfde toch wat we van den Staat zeggen, zeggen we evenzoo van de institutionaire Kerk, en zulks wel in geheel gelijken zin. Eer volgt uit die belijdenis het tegendeel. Er ligt toch niets minder dan de dankbare erkenning in, dat we in Kerk en Staat beide een genadegift Gods hebben te eeren. Er ligt de belijdenis in, dat waar wij in onze krankheid geheel hulpeloos zouden zijn ondergegaan, God, „de goede God“, zoodaart A. 36 zegt, zich over onze ellende ontfermd heeft, in zijn barmhartigheid en genade tot ons is gekomen, en, ons ter redding, ons zoodanig de instelling van de Overheid als de instelling van de geïnstitueerde Kerk gegeven heeft. Beide zijn ons toegekomen uit zijn genade, alleen met dit verschil, dat de instelling van de Overheid, en hiernede saamhangend van den Staat, ons is toegekomen uit de Algemeene Gratie, en de instelling van de geïnstitueerde kerken uit zijn Particuliere Genade. Zoo keert dan de belijdenis der Gemeene Gratie onze beschouwing omtrent de Overheid die het zwaard draagt, ten eenemale om. Die Overheid is dan niet langer een bange macht, die over ons komt, en die we liever verre wenschten, maar ze is ons dan een openbaring van Gods liefde jegens ons geslacht, daarin bestaande, dat Hij, waar wij zonder Overheid zouden vervallen zijn in een afgrijselijke zelfverwoesting, ons nu die Overheid geschonken heeft, om gerechtigheid te handhaven, orde te herstellen, en eerbaarheid onder menschen te waarborgen.

Is dit nu helder ingezien, dan is thans de vraag te beantwoorden, wat dan door de zonde wegviel of in het ongereede raakte, waarvoor de Kerk en de Overheid in de plaats trad. Ook dan toch, als we ons het menscheijk leven buiten zonde denken, zou er behoefte aan ordening en aan religie geweest zijn. Treedt nu, met het oog op de zonde, voor het herstellen der orde de Overheid op, en voor de realisering der religie de Kerk als instituut, dan is de vraag niet te ontgaan, hoe het

De Vluchtelingen.

Den 6en Juli van het jaar 1553 stierf Koning Eduard VI. Een zware slag voor de hervorming in Engeland, die daar met zooveel moeite had getriomfeerd. Daar waren er toch duizenden en tienduizenden, die wel uiterlijk zich gevoegd hadden bij de kerk in reformatie, maar in hun hart en in het geheim het Papijsche waren blijven aanhangen. „Was dus te vrezen, dat wanneer een Roomschegezinde vorst of vorstin den Engelschen troon beklimt, het Pausdom weer zou zegenen. Het testament van den overleden vorst had dit voorzien en daarom de Protestantsche zestienvjarige Jane Gray tot diens opvolger aangewezen. Maar nauwelijks was deze tien dagen koningin geweest of zij werd ontrouwd en in hare plaats de oudste dochter van Koning Hendrik VIII, uit Catharina van Arragon geboren, als koningin uitgeproepen met name door bijna al de leden van den Engelschen adel, die wel het testament van Eduard hadden ondertekend, maar in het geheim zijne Roomsche zuster waren toegedaan. Het Pausdom werd nu spoedig hersteld en zijn tegenstanders hard en wreed behandeld. De Hollandse en Waalse Gereformeerden, die te Londen hunne kerken en hunne vergaderingen hadden, gevoelden zich niet meer veilig onder den scepter van haar, die in de geschiedenis den naam van Maria de Bloedige gekregen heeft. Zij besloten het land te verlaten. Doch waarheen dan? Op de rivier de Themse lagen twee Deensche schepen, die spoedig naar hun vaderland zouden terugkeeren. Dit bracht hen op de gedachte naar Denemarken te vluchten. Zij hadden zooveel goeds gehoord van Christiaan III, die in zijn land de Reformatie met vaste hand had ingevoerd, dat zij van hem, ten minste voor eenigen tijd, be-

scherming verwachtten. Wanneer zij zich in de schaduw zijns troons plaatsten. Wel vreesden zij, dat de streng-Luthersche vorst zijne bezwaren tegen hen zou hebben, maar zij vertrouwden, dat voor zijne vroomheid die bezwaren zouden verdwijnen. In allen gevalle moest de reis ondernomen en het plan gewaagd, om in Denemarken een schuilplaats te zoeken. In Londen wachtten hun vervolging en dood. Een zeer groot aantal Gereformeerden scheepden zich in en onder dezen 4en, de bekende Gereformeerde predikant van Londen, en Utenhove, wien wij o. a. een der berijmingen van de Psalmen te danken hebben.

Den 17en Sept. 1553 verlieten de vluchtelingen Gravesend, nagestaard door hunne vrienden die in Engeland bleven en hun met weened oog, in den name Gods heil toegewenschen hadden. De reis dezer schepelingen is door Utenhove zelve beschreven en was rijk aan droeve lotgevallen. In elk der beide schepen bevonden zich omstreeks honderd vijf en zeventig man van Nederlandsche en Waalse sprake. Den 4en October scheedde een storm deze mannen. Het kleinste der schepen kwam den 13en te Elsenore in Denemarken aan, maar het grootste, waarop zich Lasco, Utenhove en andere bekende personen bevonden, viel na 3 zeer zware stormen belopen te hebben in een verlaten haven van Noorwegen Flekero geheten binnenvaren. Hunne levensmiddelen waren toen op doch zij kregen van de kustbewoners wat vleesch, visch en koez water. Lang konden zij echter hierop niet teren. Zij verlangden dus naar gunstigen wind, om naar Denemarken te kunnen oversteeken. „t Duurde echter nog zes dagen eer zij konden gaan. Daags voor hun vertrek, hadden reeds vijf hunner, uit vrees voor hongersnood de reis te voet door Noorwegen naar Denemarken aanvaard. Een droeve reis vooral voor een hunner, die eerst na zes maanden meer dood dan levend en zwart van magere te Kopenhagen aankwam. Degenen, die op hun schip gebleven waren, zwakten twee dagen op zee en werden toen in een andere haven van Noorwegen, Melstrand gedreven. Daar bleef men tien dagen wachten op gunstigen wind en toen die niet kwam zijn a Lasco

Utenhove en Miconius in een boot gegaan, ten einde voor de gestrengheid van den winter, te bereiken van Denemarken, die toen in Jutland was, te bereiken.

Na een reis van vijf dagen landden zij te Elsenore en kort daarop kwam ook het grootste schip daar aan met de overigen. A Lasco en zijne vrienden begaven zich naar den koning. Hem te Coldingen gevonden hebbende, verzochten zij om audientie. Na twee dagen werden zij ontboden aan het Hof. Doch eer zij den koning konden spreken moesten zij een preek aanhooren van Ds. Novromagus, welke ook door den koning en de koningin werd bezocht. „Novromagus schold op allen, die niet erkennen de werkelijke, substantieele aanwezigheid van het natuurlijke lichaam en bloed van Christus in het brood en in den wijn van het Avondmaal.“ „Alle vromen moesten zich voor hen wachten, hun ondergang was zeker.“ Na de preek kwamen de vluchtelingen bij den Deenschen vorst en werden daar vriendelijk ontvangen. A Lasco kreeg van den koning een hand en zette daarop het doel van hun komst uiteen en vroeg schriftelijk verhoor in de Deensche landen. Dagen achtereen bleven de vrijwillige ballingen van Nederland zonder antwoord. Zij begonnen dus reeds te vrezen, dat hun verzoek niet zou toegestaan worden. Den 15en November vernamen zij deze droeve tijding. Hun werd wel verzekerd, dat de koning dijs medelijden met hen had en zich verblijdde, dat zij de dwalingen van het Pausdom hadden verlaten, maar toch kon hij hun geen langer verblijf in zijn land toestaan, tenzij ze bereid waren de Deensche ritus, ceremoniën en leer te volgen. Anders handelen zou, volgens den koning, de rust van zijn land verstoren. A Lasco en de zijnen begrepen zeer goed dat, de behandeling hun aangedaan, een gevolg was van een misverstand omtrent hunne belijdenis en verzochten dus om een mondsprek met de predikanten des konings. Toen dit hun geweigerd werd leverden zij een geschrift in bij den vorst. De lezing hiervan maakte een goeden indruk. Novromagus kwam zelf bij hen, om zijne preek te verontschuldigen en eindigde met de woorden: „Uwe kerk is bij mijnen koning zeer beschuldigd, dat het Avondmaal door u te Londen op te

oneerbiedige wijze werd bediend en dat er velerlei meeningen en secten onder u waren. En daarom was reeds voor uwe aankomst door den koning en zijne raadsleden bepaald, wat men u antwoorden zou.“ Persoonlijk betreurde deze predikant hen, wenschede, dat men zachter met hen handelde.

Deze goede wenschen baatten hen echter niet. Den 17en November kregen zij bevel onverwijld Denemarken te verlaten. „Was hard, doch de wonde, die men meende te moeten slaan, werd verzacht door een geschenk van honderd thalers, door den koning hun aangeboden en door hen met blijdschap aanvaard daar zij bijna niets meer hadden.

Een verzoek echter door hen gedaan om hunne ouden, zwangere vrouwen en kinderen te mogen achterlaten te Kopenhagen, werd van de hand gewezen. Twee dagen waren zij op reis en kwamen den 4en December te Embden, de herberg der Nederlandsche geloovigen aan.

De vluchtelingen, die zich naar Kopenhagen hadden begeven werden in het begin goed ontvangen. Zij mochten zich zelfs huizen huren; maar den 13en December moesten zij ook van hier vertrekken, toen met uitzondering van een zieken man en drie vrouwen, die hare bevalling elk oogienlijk wachtten, benevens hare kinderen en een knaap van 15 jaren.

„t Was het barste winterweer dat zich denken laat toen de vluchtelingen moesten optrekken! Het ontbijt moest door de gestrengheid van het bevel tot vertrek worden afgebroken en ieder spoedde zich naar zijne boot. Toen zij die beklommen hadden en slechts het beeld van den dood hun voor ogen zweefde, lieven de jongelingen met luider stemme den 2en Psalm aan. „Lang bleven zij nog voor anker liggen. Doch eindelijk gaf God gunstigen wind en bereikten zij na nog ongelooftelijke moeiten te hebben geleden, Embden, waar gravin Anna van Oldenburg, hun onder hare bescherming nam.

DE GAAY FORTMAN,

met deze orde en met de religie zou zijn toegegaan, indien *geene* zonde ons geslacht vergiftigd had, en er alzo geen Kerk of Staat ware opgetreden. Men zegge niet, dat dit een ijdele vraag der nieuwsgierigheid is, waarop toch niemand een afdoend antwoord geven kan. Zoo althans bedoelen wij die vraag niet. Maar gelijk de arts zich omtrent de geaardheid en de werking van een krankheid dan eerst vergewissen kan, zoo hij een rechte voorstelling heeft van het lichaam in zijn gezonden staat, en van de werkingen der verschillende organen bij gezonden toestand, zoo ook is het hier niet wel mogelijk zich omtrent Kerk en Staat een heldere voorstelling te vormen, indien men zich niet met ernst afvraagt, hoe het zou zijn toegegaan indien de menscheid gaaf en in gezonden staat ware gebleven. Goede pathologie onderstelt juist kennis van de normale anatomie en van de normale physiologie of levensleer. Ook is het onjuist gesproken, dat we alle gegevens zouden missen, om op die vraag een antwoord te geven. Tweeërlei toch komt ons hierbij te hulpe. Voor eerst onze kennis van hetgeen den mensch onderscheidenlijk in en na de Schepping gegeven is, en ten andere onze kennis van hetgeen in de nieuwe menscheid op de nieuwe aarde zal uitkomen. Wat in de Schepping gegeven werd, staat nog buiten verband met de zonde, terwijl omgekeerd wat den mensch eerst na de Schepping geschonken werd, met de zonde verband houdt. En zoo ook, wat 's menschen leven zal zijn na het verdwijnen der zonde, wijst terug op den aard van zijn leven vóór de zonde. Het is toch één en hetzelfde menscheit leven, dat uit de Schepping opkwam, door de zonde bedorven werd, en eens in heerlijkheid door herschepping hersteld staat te worden.

Hierop nu ingaande moet, wat Kerk en Staat betreft, ten principale de aandacht gevestigd worden op 's menschen onderling samenleven. Op een vergeten eiland waar slechts één mensch leefde, zou geen Overheid kunnen optreden en geen Staat zich kunnen vormen. Voor het begrip van Overheid en Staat is de onderstelling noodig van *veelen* die samenleven. Dan toch eerst kan er sprake zijn van een die over de anderen als Overheid gesteld wordt, en van aller saamverbinding tot een Staat. En in de gemiddelde Kerk geldt nu precies hetzelfde. De eenling op het verlaten eiland zou geen saamvergadering der geloovigen kunnen houden. Instelling van eenig ambt zou onmogelijk zijn. En geen kerk zou zich kunnen openbaren. Er zou in dien één, zoo hij wedergeboren ware, wel een verschijning van de Kerk als organisme zijn, maar van een kerkelijke institut kon geen sprake wezen. We hebben dus het volste recht om te zeggen, dat zoowel de Staat als de geïnstitueerde Kerk begrippen zijn, die zich eerst verstaan laten, waar sprake is van de onderlinge samenleving der menschen. Zelfs kunnen we nog verder gaan, en stellen, dat er een zeker aantal menschen moeten samenleven, om het optreden van Staat en Kerk mogelijk te maken. En dit getal is nu wel niet precies aan te geven. Men kan niet zeggen voor het optreden van een Staat zijn minstens 10.000 personen noodig, en voor het optreden van een geïnstitueerde Kerk minstens 100 leden. Maar al is de strikte bepaling van dat cijfer ondoenlijk, toch gevoelt een ieder wel, dat tien personen te weinig zijn om een Staat te vormen, en dat drie niet wel een Kerk kunnen stichten. Zoolang slechts enkele personen saamleven, die als gezin of familie verbonden zijn, komt noch de Staat noch de Kerk als institut tot haar recht. Om een Staat te vormen moet zeker aantal families, en om een Kerk te institueren een zeker aantal gezinnen saamwerken. Men moet gevoelen dat men de gewone grens van het gezins- en familie-leven overschrijdt, en dat er behoefte is aan een vereniging of saambinding, die niet meer door het gezins- of familieverband gedekt wordt. Men kan dus zeggen, dat de formatie van Staat en Kerk uitgaat van de onderstelling, dat er zulk een saamleven van menschen onderling is, dat breeder kring vormt dan het leven in het gezin of het leven in een enkele familie. Staat en Kerk gaan dus beide uit van den regel, dat er ook buiten het gezins- en familieverband, een saamleven van menschen onderling moet zijn, zoowel in het burgerlijke als in het religieuze leven, en dat voor deze saamleving zekere ordening noodig en onmisbaar is. Die ordening, dat verband geeft dan op burgerlijk terrein het Staatsleven, en op religieus terrein het Kerkelijk leven.

Ook buiten zonde echter zou dezelfde behoefte aan regeling voor het saamleven, zoowel burgerlijk als religieus bestaan hebben, en zoo staan we dan voor de vraag, op wat wijs, bij ontstentenis van zonde, en dus ook van Staat en Kerk, dit geordend saamleven zou verwezenlijkt zijn. Op die vraag nu is in het gemeen te antwoorden, dat een gebroken arm of een gebroken been door een verband in het lid moet worden gehouden, maar dat in normalen toestand armen en beenen vanzelf in het lid worden gehouden door de werking van het lichamelijke organisme. De banden van het Zevengesternte en de strengen van den Orion, en „de Wagen met zijn kinderen”, zegt de Heere tot Job, houd Ik saam, en gij kunt ze niet losmaken. En juist zoals God in het gezonde lichaam met zijn almachtige hand de verschillende leden in het lid houdt, en de sterrengroepen in haar stand bevestigt, zoo ook zou buiten zonde de orde des saamlevens vanzelf in stand zijn gehouden door Gods almachtige kracht.

„Wandelingen onder degenen die voor God staan.”

Zoo zegt de Heere der heirscharen: Indien gij in mijne wegen zult wandelen, en indien gij mijne wacht zult waarnemen, zal ook mijn huis richten, en ook mijn voorhoven bewaren; en Ik zal u wandelingen geven onder deze, die hier staan. Zach. 3: 7.

Onder „hen die voor God staan,” wordt ons het heil der engelen geteekend, dat in Gods staat voor den Troon zijn vaardigheid en gezindheid uitdrukt, om het hoog bevel dat naar hen uitgaat, ten uitvoer te brengen. Hun aard is niet „heerschend”, maar „dienend”, en het is juist in de voorstelling van den voor Gods Troon staanden engel, dat dit „dienend” karakter tot uitdrukking komt. De gezaligde uitverkorenen „dienend” ook wel, maar hun wordt tevens gegeven dat ze met Christus zitten op zijn Troon, en zitten te tekenen van meerderheid, van heerschappij.

Om te doen uitkomen dat aan den verhoogden Heiland een naam boven allen naam is gegeven, wordt ons gezegd, en door ons beleden, dat hij is „zittende aan de rechterhand Gods.”

Als het nu in de profetie van Zacharia tot Jozua heet, dat de Heere hem geven zal „wandelingen onder degenen die voor God staan”, dan zegt dit, dat de scheiding tusschen het leven hier en het leven daarboven ten deele voor hem zal worden te niet gedaan.

Jozua zelf is nog op aarde, de engelen die voor God staan, zijn in den hemel. En nu zal Jozua desniettemin gemeenschap hebben met dat hoogere leven om Gods Troon. Hij zal er nog niet wonen, nog niet duurzaam vertoeven, want de stad zijner woning is nog deze wereld. Maar gelijk de bewoner der onmuurde steden, om frische lucht in te ademen en van Gods rijke natuur te genieten, na volbrachte dagtaak, de stadspoort doorsloopt, om wandelingen daarbuiten te hebben, zoo zal het ook met Jozua zijn.

Hij zal nog wonen op aarde, maar gedurig zal hij, om de aardsche beklendheid te ontvluchten, en frische zielslucht in te ademen, uit deze wereld uitgaan en met zijn geest wandelingen onder de engelen voor Gods Troon hebben, om door dien toegang tot Gods Troon versterkt, tot zijn levenstaak hier beneden terug te keeren.

Die wandelingen nu onder de geesten voor Gods Troon, kan Jozua niet zichzelf nemen. Ze moeten hem gegeven worden. Immers, tot de naaste omgeving van den Troon heeft niemand toegang, dan die is toegelaten.

Daarom staat er: „Ik, zoo zegt de Heere, zal u wandelingen geven onder hen die hier staan.”

En al is het nu zoo, dat dit heilig voorrecht hier uitsluitend aan Jozua, in zijn hoedanigheid van hogepriester, wordt toegezegd, dit gold alleen onder het Oud Verbond als uitsluiting en beperking. Onder het Nieuw Verbond heeft al wie in Christus is, de zalving van den Heilige, en een ieder verlorste heeft thans zijn plaats in het koninkrijk priesterdom, en mag als priester naderen voor zijn God.

Toch moet er een reden, een oorzaak zijn, waarom God de Heere zulks in dien vorm aan Jozua toezende.

Op zichzelf zoude ge verwacht hebben, dat er stond: Ik zal u de toelating, den toegang geven, tot den Troon der genade, tot Mij als uw God, tot het hart van uw Vader die in den hemelen is.

Doch dit staat er niet.

Er wordt niet van regelrechte gemeenschap met het Eeuwige Wezen, maar van wandelingen onder de engelen gesproken. Beteekent dit nu in strekking al hetzelfde, doch wijkt het af in den vorm van uitdrukking, en het is hierop juist, dat zich onze aandacht richt.

De diepste drang der mystiek richt zich altoos op gemeenschap met het Eeuwige Wezen zelf, doch brengt dan ook het gevaar met zich, dat de ziel in haar heimwee tot in het Wezen Gods wil doordringen, en juist daardoor vervalt tot gruwzame heiligschennis.

Helaas, de historie der mystieken weet er maar al te droef van te verhalen. Wat op die wijs met den geest begon, vermengde ten slotte geest en vleesch, door de grenzen tusschen God en zijn scheepsel niet te eerbiedigen. En juist dat gevaar nu wordt hier afgewend, doordien God de Heere heenwijst op de levenswereld om zijn Troon.

De tegenstelling is niet: God en de wereld, maar heel anders: onze arme levenswereld hier op aarde en de rijke levenswereld die daarboven om Gods Troon is. Juist zoals ons de heilige apostel de tegenstelling maakt als hij zegt: „Indien gij dan met Christus opgewekt zijt, zoo zoekt de dingen die boven zijn, waar Christus is, zittende ter rechterhand Gods. Bedenkt de dingen die boven zijn, niet die op de aarde zijn.” Of wilt ge, wat in den brief aan de Hebreërs heet: het betere vaderland, staande tegenover het vreemdelingschap in de wereld hier beneden.

Niet dus een oneindig ledig boven ons, en in het middelpunt van dat kille, levenloze oneindige de eeuwige God. Neen, maar God in den hemel zijner heerlijkheid, en daarin, om Hem, een levenswereld die in glans en rijkdom zeer verre allen luister der aarde te boven gaat.

Niet de dood van het ledige, maar de volheid van het leven om den Troon des Heeren HEREN. En in die levenswereld daarboven allereerst de engelen voor ons tredend, gelijk men ook nu nog bij het binnentreden van een koninklijken hof burcht eerst de dienaren ontmoet, en eerst daarna doordringt tot de rijke levenswereld van het prinselijk huis.

Dat spreken van wandelingen drukt dit nog nader uit.

Het is niet enkel een gezicht op den stoet van 's Heeren lijfstaaffieren die Jozua wordt aangekondigd. Het woord wandelingen drukt veel meer uit.

met zegepraal gekroonde troepen. Arm in arm wandelt soldaat en burger door de stad.

Dat God de Heere aan Jozua, en dus ook aan een ieder die de zalving des Heiligen heet, wandelingen geeft onder hen die voor Gods Troon staan, duidt dus veel meer aan dan een blik op de rijke levenswereld bij God.

Er ligt in, dat we voor zeker deel nu reeds in die rijke levenswereld thuis zijn, bij die wereld om Gods Troon hooren, met die wereld gemeenschap hebben, dat daar ons burgerrecht is, en dat we wel verre van op een afstand te worden gehouden, integendeel nu reeds tot intiemer verkeer met die levenswereld worden toegelaten.

De ervaring hiervan nu hebben we de ééne maal zeer sterk, een andermaal slechts flauwelijk, en meestentijds ganschelijk niet.

Verre weg de meeste uren van den dag, en zeer zeker de meeste dagen van ons leven, brengen we door onder dat zulke wandelingen onder de heirscharen Gods ons gegund worden.

Voor wie afgezonderd van de wereld, stil en eenzaam, zijn dagen slijt, moge dit anders wezen, hij die op aarde een drukke, veel omvattende levenstaak heeft (zij het in huis, of buitenshuis) die bij het opstaan hem wacht, nog eer hij inslaapt hem op zijn leger bezig houdt, en al den dag zijn aandacht in beslag neemt, kan zich niet dan bij uitzondering aan stille mijmering en rustig gepsins overgeven.

Zulk een oase in het leven vinden deze meeleven in het leven vaak alleen op den Sabbat, die goede gave onzes Gods.

En voort drijft deze gemeenschap op de korte oogenblikken dat we in het gebod iets dieper dan gemeenlijk verinken, om eigenlijk alleen dan krachtig door te breken, als God ons aangrijpt, schudt en schokt, en de levensbodem van ons aanzijn hier beneden heeft onder onzen voet.

Ook het sterven van wie met ons op den pelgrimsweeg waren heeft hij hoge betekenis. Niets toch trekt zoo vanzelf het hart naar boven als de wetenschap, dat een die wereld daarboven inging, die op aarde van de liefde van ons hart niet te scheiden was.

Toch is ook zoo die gemeenschap met de levenswereld daarboven geen blijvende toestand, maar een bij uitzondering gegunde genade.

Het is allen Gods goedertierenheid, die ons bij tijden en bij keeren, en telkens weer opnieuw die wandelingen onder zijn engelen geeft.

Ge dringt daar niet onstuimig binnen.

De poorte moet voor u ontbloot worden. En dat ontsluiten voor u van de poorte, dat doet telkens weer de liefde, de genade, de goedertierenheid van den Heere onzen God.

Vanzelf is het karakter van deze wandelingen, dat ze alleen in ons bewustzijnsleven plaatsgrijpen.

De heilige apostel zegt dan ook: „Bedenkt de dingen die boven zijn.” En bedenken is iets dat in ons bewustzijn plaats grijpt.

Wat ons hierbij leidt en voortbeweegt is niet een onbewust, onbekend gevoel, maar een bewuste actie. Het is door helder inzien dat zulk inleven in de wereld daarboven alleen mogelijk is. En dat indenken wordt vanzelf rijker, naar gelang ge meer van die levenswereld daarboven, van het onbepaalde meer tot het bepaalde komt, en uw voorstelling niet in wilde phantasie laat spelen, maar beheerschen laat door Gods Woord.

Doch al kunnen die „wandelingen” alleen door bedenken, en door indenken, plaats hebben, toch zegge niemand dat ze daarom onwezenlijk zijn.

Onze Psalmodie leeft letterlijk uit den toon, dat we onze ziel opheffen naar boven. Niet wij hier, en God van verre, en nu als stil filosoof wij uit de verte aan God en aan de wereld daarboven denkend.

Die scheiding en dien afstand gedooft de Schrift nimmer.

En als we onze gedachten en voorstellingen naar boven willen opheffen, dan is het niet iets van ons dat naar boven moet, maar dan moet de ziel zelve naar boven.

„Ik hef mijn ziel, o, God der goden, tot U op,” heet het in Psalm 25, en in Psalm 143 roept David uit: „Ik hef mijn ziel tot U op, red mij, want ik schuit bij U.”

Een gedachte nog sterker uitgedrukt als het elders heet: „Ik zoek beschut onder de schaduw uwer vleugelen.” Of ook in Psalm 63: „Ik wil in uw tent verkeren.”

Het is dus een bewustzijnsdaad. Het gaat door ons denken, bedenken en indenken. Maar in die actie van ons bewustzijn zijn wijzelf. Daarin is onze persoon. Daarin is ons ik. Daarin is ons leven. Daarin is onze ziel.

En dat opheffen is mogelijk, omdat er één is die ons tot zich trekt. Een die voor een oogenblik banden slaakt die ons te sterk aan de aarde bonden, maar ook de banden aanblijft, die ons de eenheid van leven met de wereld daarboven doen ervaren en genieten in ons hart.

Amsterdam, 24 November 1899.

De taak der toekomst.

IV.

Komen we alzo tot de geheel concrete vraag, wat de kerken, als institut, in de 16e eeuw gedaan hebben, om rechtstreeks op de wereld buiten haar invloed uit te oefenen, dan luidt ons antwoord: Ze hebben een Belijdenis van beginselen publiek gemaakt.

Ze hebben zich niet tevreden gesteld, met het weer opnemen van de Belijdenis der eerste Christenen, noch ook met het daaraan toevoegen van de stukken der Belijdenis, waartoe de oude kerk in den strijd over de Christologie en den vrijen wil gekomen was; maar ze hebben over de beginselen die in hun eigen dagen in geding waren een klare, duidelijke en besliste uitspraak voor aller oortuigen.

Meer nog, zoodra bleek, dat er weer kentering in de gemeene worsteling der geesten was gekomen, hebben ze zich gehaast, ook omtrent het geding, dat toen aan de orde kwam, in een afzonderlijk, breed opgezet stuk, een aanhangsel aan haar Belijdenis toe te voegen.

Van den Catechismus spreken we niet. De Catechismus is bestemd voor de leden der kerk, niet voor wie buiten staan. Vandaar dat dan ook de Catechismus een heel ander karakter draagt, en in 1619 niet is gewijzigd, noch aangevuld. Ook de Catechismus behoort wel tot de Formulieren van eenigheid, maar is niet bestemd voor de wereld.

Het getuigenis omtrent de diepste levensbeginselen is door de institutaire kerken uitsluitend in haar Confessie gegeven, en daarna in de Canones van Dordrecht.

Doch die twee geschriften dragen dan ook wel waarlijk het karakter van met het oog op de wereld buiten de kerken geschreven te zijn. Dat ze ook binnenskerks dienst doen is ontegenzeggelijk. Maar als er geen wereld buiten de kerken was geweest, zou de Catechismus volstaan hebben. We wezen er dan ook vroeger reeds op, hoe in de vergadering van geloovigen nooit de Belijdenis, maar alleen de Catechismus behandeld werd. En ook, hoe de commentatoren zich zoogoed als uitsluitend toeleiden op het schrijven van verklaringen van den Heidelbergischen Catechismus, en althans in den goeden tijd dit nooit deden ten opzichte van de Belijdenis, noch van de Canones.

De eenige verklaring van de Belijdenis is die van Maresius, en deze verscheen in het Latijn, en doelde alzo niet op de kerken, maar op de republiek der wetenschappen.

Het belijden zelf wijst hier de zaak uit. Een kerk op een eiland waartoe niemand toegang had, zou niet kunnen belijden. Belijden toch onderstelt iemand tegenover wien ge belijdt, en alzo altoos een tegenstaander.

Dit gaat zelfs dan door, als er sprake is van „zonde belijden.” Dan staan we als wederpartijder tegenover een vertoornsd God. En het is tegenover Hem dat we onze zonde belijden.

Zoo nu ook hier bij de belijdenis der waarheid.

Geloof ge zelf de waarheid, en hebt ge te doen met iemand van uw eigen geloof, dan kunt ge u aan hem openbaren, u aan hem aansluiten, en samen met hem voor de waarheid ijveren, maar tegenover hem kunt ge niet de waarheid belijden.

Staat ge daarentegen tegenover iemand die ontkent wat gij gelooft, en leugent heet, wat voor u als waarheid geldt, dan moogt en moet ge de waarheid tegenover hem belijden.

Het denkbeeld van lijden dat in belijden ligt, wijst dit uit.

Uw belijdenis van de waarheid brengt u in conflict met de wereld die de waarheid loochent, en in den regel zal de wereld u daarom ter wille van de waarheid lijden aandoen, in spot, achteruitzetting of vervolging.

Mariklaar betekent dan ook niet anders dan belijden. Het komt van het Grieksche voor martus, dat letterlijk getuige of belijder beteekent.

En zoo kan het niet anders, of de belijdenis ook der institutaire kerken kan in haar uitgangspunt niet anders worden opgevat, dan als een belijdenis der kerken tegenover de wereld.

Hiervan nu moet men zich wel doordringen, om de roeping der institutaire kerken te verstaan, gelijk onze vaders die hebben opgevat.

Men kan de roeping der kerken als institut in tweeërlei zin verstaan.

Eenerzijds kan men zeggen, de institutaire kerk is voor de geloovigen, en haar roeping is om de geloovigen en hun kinderen bij het Woord te houden en door het Woord te sterken.

Maar ook kan anderzijds gezegd, dat de institutaire kerken als de getuigen van den Christus in het midden der wereld staan. En dan is het natuurlijk haar roeping, om te spreken, om haar stem te laten uitgaan, om het getuigenis van Jezus te laten hooren, en hiertoe strekt haar belijdenis.

Want het is wel waar, dat ook de dienst des Woords openbaar is, maar dit baat en helpt niet, als de wereld er niet komt, en op het komen van de wereld in onze kerken zijn noch onze gebouwen noch is onze eeredienst aangelegd.

Dat was wel zoo in oude dagen, toen bij elken dienst onderscheid werd gemaakt tusschen het mysterie en den publieken dienst, en toen aan de toehoorders uit de wereld een afzonderlijke plaats was aangehouden. Maar in dien toestand verkeerden wij thans niet meer. Zullen de institutaire kerken haar stem tot de wereld doen uitgaan, dan kunnen ze dit niet anders doen dan door hare Belijdenis, ondersteund door verzoekschrift aan de Overheid.

Zooals elke vereniging die optreedt om in het midden der wereld een denkbeeld of een beginsel te doen zegevieren, begint met een manifest uit te vaardigen of een verklaring publiek te maken, zoo ook kan de kerk institutair thans niet anders haar invloed op de wereld herwinnen, dan door haar manifest te geven in haar Belijdenis.

En zeg nu niet, dat dit niets geeft, want dat de wereld van de Belijdenis der institutaire kerken toch geen notitie neemt, want in de dagen onzer vaders deed ze dit wel terdege.

Toen de Canones van Dordrecht zijn uitgevaardigd, leverde hetgeen daarin verhandeld werd de stof voor het beste en drukste gesprek op de publieke markt des levens.

In alle kringen onderhield men elkaar er over. De publieke opinie teerde er op.

En toen de Confessie van Guido de Bray door onze kerken werd aangenomen, werd dit zoo weinig als een onbeduidende zaak beschouwd, dat geheel de positie van het land, zoo binnengaat als buitengaat, er door beheerscht werd.

Hiertegen wordt dan wel opgemerkt, dat ons volk in die dagen zooveel godsdienstiger was, en in religieuze vraagstukken zooveel meer belang stelde, maar deze opmerking houdt geen steek.

Indien men in die dagen de geesten vermoede had niet weeroprakeling van de Arminiaansche twisten, zou de wereld ook toen niet geluisterd hebben.

Maar zoo deden onze vaders niet.

Wel boekten ze ook de winste van den strijd die vroeger door de kerken tegen dien geest der dwaling gestreden was. Maar ze wisten zeer wel, dat dit niet de vraagstukken gold, die destijds hoofd en hart vervulden.

De geesten gingen destijds uiteen over de groote problemen die tusschen Rome en het Protestantisme, onder Protestanten tusschen Lutherischen en Gereformeerden in geschil waren, en vooral over de houding der Dooperschen en der Arminianen.

De strijd over het Avondmaal, de strijd over de Hierarchie en het kerkelijk Bestuur, de strijd over de Overheid, de strijd over den Vrijen wil hield destijds de geesten verdeeld.

Het waren die brandende vraagstukken, die toentertijd de mannen der wetenschap bezig hielden, aan het volk warme belangstelling inboezemden, en zelfs de staatslieden met zorg vervulden.

Aan die vraagstukken hing destijds de toekomst der wereld en de loop dien de Europeesche politiek zou nemen.

En omdat dit de quaestieuse problemen waren, die in 16e eeuw hart en mond vervulden, gevoelden de kerken haar heilige en hooge roeping, om over die vraagstukken het licht van Gods Woord te laten schijnen, over die problemen haar gedachten te formulieren, en in zake die vraagstukken leiding te geven aan het opkomend geslacht.

Dat deden ze in de kerk door haar Catechismus-prediking, en buiten haar gebied door haar Belijdenis.

De antwoorden van den Catechismus over het heilig Avondmaal komen ons nu lang en ongenietbaar voor. Maar destijds was ieder die meeleefde zoo in het Sacramentele geding verzonken, dat hij elke formulering aanstonds verstond, van elke uitdrukking het belang inzag, en van elke oplossing de strekking gevoelde.

Toen leerde zelfs zulk een lang antwoord gemakkelijk van buiten.

En als bij de Hemelvaart het geschilpunt met de Lutherischen in den Catechismus ter sprake komt, en er wordt gevraagd: „Maar zoo de menscheid niet overal is waar de Godheid is, worden dan de twee naturen in Christus niet van elkander gescheiden?” en daarop geantwoord: „Ganschelijk niet; want dewijl de Godheid door niets kan ingesloten worden en overal tegenwoordig is, zoo moet volgen, dat zij wel buiten hare aangenomene menscheid is, en nochtans niettemin ook in haar is en persoonlijk met haar vereenigd blijft,” dan vond niemand dat destijds onverstaanbare taal, maar gold dit voor ieder die doordacht als een levensquaestie.

Vandaar dan ook dat gelijk nog onlangs Dr. Tazelaar in zijn schoon geschrift herinnerde, de mannen der wetenschap en van hoogen staat zich vooral in de Catechismus-prediking vinden lieten. Dat interesseerde hen. Dat raakte de vraagstukken, die hen ook zelve bezig hielden.

Was het zoo naar den binnenkant, niet anders was het tegenover de wereld.

Wat in de onderscheiden Belijdenissen stond werd met zorg nagegaan, en al er sprake was van een wijziging in de Belijdenis of van een aanvulsel, zag de Overheid met een valkenoog toe.

Zelfs de jongelingen en knapen vonden in zulk een lectuur en prediking niets vervelends. Integendeel, ze kenden die vraagstukken, ze hoorden er telkens van, ze stelden er zelve belang in, en in hun eigen kring werd onder de makkers over diezelfde vraagstukken geredetwist.

Vandaar dat de Belijdenis van de institutaire kerken een macht in staat en maatschappij was, en dat het in niemand opkwam, haar gering te schatten. Natuurlijk waren de eigenlijke „wereld-lieden” het er niet mee eens, maar het interesseerde hen toch te weten wat de kerk beleed, om het te juister te kunnen tegenspreken en bestrijden.

Van een zich opsluiten in zijn kerk was dus geen sprake, en evenmin beschouwden de institutaire kerken zichzelf als alleen voor de geloovigen bestaande. Neen, ze kenden haar roeping van Christuswege, en die roeping was om zijn getuigen in het midden der wereld te zijn.

De vraag hoe de geloovigen te troosten, te stichten en te sterken, kwam eerst in de tweede plaats.

Niet hun belang, maar de eere van Christus stond op den voorgrond. Niet de redding der zielen, maar de glorie Gods nam in de schatting van de kerken vier dagen de eerste plaats in.

De kerken wisten en gevoelden, dat ze niet voor zichzelf, maar voor God bestonden. En daarom heette het: eerst belijden en dan ons zelve stichten.

Soli Deo gloria!

Hospitaal te Djogja.

Feministen zijn we niet, maar als ook het vrouwelijk element onder ons energie en volharding toont, danken we onzen God dat ook onder wat men noemt het „zwakere geslacht” de oude Calvinistische doortastendheid weer opleeft.

Daarvan nu gaf hetgeen de „Scheurers-vereniging”, voor ons hospitaal te Djogja deed, metterdaad een verrassend getuigenis. Een getuigenis zoo welsprekend, dat veilig mag gezegd worden, dat zonder die vriendelijke hulp nooit iets van dit hospitaal ware terecht gekomen.

Er kwam één schoon legaat in, groot f 10.000, van een vrouw. Alle mannen van professie onder ons voegden hier saam nog geen f 5000 aan toe. De mannen op de Synode te Groningen waren zoo goed te besluiten, dat er uit de kerkelijke kas voor het hospitaal geen cent zou worden gegeven. En hiertegenover staat nu, dat de „Scheurers-vereniging”, die geheel op

vrouwelijke veer diandaal guldensche belofte van sprak, en dus kapitaalwaarde te vertegenwoordigde.

Het heet dan naar een vrouw.

De mildheid ontspant, gaf er Christenvrienden er komt, en in 1 Zelfs zou het de f 7000 van jaarlijks klom.

Het is zoo, de telijk adviseur, of ze zonder de Rutgers zooveel het blijft dan bestuur in vrou heel het land d vrouwenhulp de hielp.

Men is dan bouwen. Die bo En eer we een groote hospitaal armen te Djogja.

Voor den bo is zeker f 55,0 men zich herinn richting werd to Doch dan is r Dan komt he lijksche uitgaven Dr. Scheurer doctor naast zich pleegsters moeten moet een korps pleegsters en ziel worden.

En dan komt medicijnen. Stellig steunt reeds voor medicij baar stelde, en n

Maar toch, ja betalen zijn, een dankbaar vermeer salaris krijgt uit

Doch voor wa talen, te betalen zal de „Scheurer schotel moeten vooral, dat we zaamheid van d baar hebben te v

Het verslag v

Het derde lev spoedt ten einde onzen Hoofden welwillenden leze deelen over de v eeniging en den

Tot nog toe is geestster altijd en En ook weer dit zich verheugen i dat zij meer en i den aan hare bes self” te zijn voor Medische Zending

Van den groei drie jaren van h gend overzicht, w zijn, een duidelijk te jaar.

Jan.-Apr. 1897. Ap contr. f 1245 g giften s 395 g

Deze cijfers wij stelling in onzen van allen, die to ging medewerke „Algemeene Hos mogen genoemd

Ook heeft met der Vereniging i die niet aan de V woondijk kreeg m extra-gave voor l van propagand schikt. „Onbeker een oud spreekv En al is lang n stelde van toepas mind” maakt, toc waar het geldt d ding van het H zulk een krachti uitbreiding van inborlingen van

Toch hadden hooger kunnen misverstand beste met een enkel w te ruimen.

Ons kwam ter zijn, die hunne b omdat, het i

Als het Hospit blijkt daaruit, dat beschikbaar is.

reden zijn, om e Er is nog geen Hospitaal.

—Neen, juist on mijn bijdrage g pogingen in t v sten te vermeer te halen van h opdat het Hospit verrijze.

Saam dus ove waar dit jaar no f 21.000, waarv te trekken, di der polykliniek i

Het komt dus hospitaal neer.

Echt vrouwelij neigd, en de waa nende, heeft de plaat bij het ver schrijft:

Zoals het ond voor de wachti Hij zelf staat in der houten pale zijner helpers, z Dr. Groneman z verbandmeester beteren zou.”

In lange rijen mannen en vrou allerlei, dikwijls z